

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

МІРОШНИЧЕНКО ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

339.923:061.1ШОС(043.3)

**РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН ШОС
У КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Довгаль Олена Андріївна,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри міжнародних економічних
відносин імені Артура Голікова

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Журба Ігор Євгенович,
Хмельницький національний університет
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри міжнародних відносин та туризму

кандидат економічних наук, професор
Гальперіна Любов Павлівна,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри міжнародного менеджменту

Захист відбудеться «27» грудня 2019 року о 13 годині 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.25 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 234.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий « 27 » листопада 2019 року.

В.о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, професор

І. Ю. Матюшенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування теми дослідження. Процеси міжнародної економічної інтеграції відносяться до ключових у сучасному світі, що обумовлено прагненням країн у різних регіонах протистояти процесам глобалізації. Дані процеси впливають на трансформацією всіх сфер світового розвитку і вимагають оновлення форм та моделей співпраці між країнами заради національної безпеки, отримання переваг від участі в міжнародному поділі праці і створення нових ринкових можливостей. Саме від особливостей економічного співробітництва національних економік, його цілей, масштабів та характеру, а також рівня економічного розвитку окремих учасників інтеграційних процесів залежать, передусім, результати регіональної інтеграції.

Однією з найбільш масштабних сучасних інтеграційних структур євразійського регіону є Шанхайська організація співробітництва (ШОС), розвиток і успішне функціонування якої має велике значення як для самих учасників, так і для всього міжнародного співтовариства. Саме позитивний досвід і потенціал економічного розвитку країн-учасниць ШОС на тлі існуючих проблем і розбіжностей між ними обумовлюють актуальність досліджуваної теми.

Фундаментальні теоретичні напрацювання у сфері досліджень світових інтеграційних процесів представлені в роботах таких учених, як Б. Баласса, О. Бей, Дж. Бентам, А. Беттлер, М. Біє, Р. Дарендорф, К. Дейч, А. Етціоні, Г. Кремер, Р. Купер, Л. Ліндберг, К. Мейер, Д. Мітрані, В. Моле, Ж. Моне, Г. Мюрдаль, Дж. Пієно, Дж. Піндер, К. Поппер, Х. Робін, Дж. Сарторі, Р. Соланд, Т. Сцитовські, Я. Тінберген, Х. Уоллас, Е. Хаас, С. Харріс, Ф. Шміттер та інших.

Сучасні розробки в напрямку оцінювання рівня розвитку світових інтеграційних процесів ґрунтуються на теоретичній і методологічній базі досліджень таких дослідників, як Дж. Андерсон, А. Голіков, В. Гончаренко, Н. Гончаренко, О. Довгаль, М. Кизим, Т. Клебанова, А. Кнобель, О. Курушина, О. Лібман, І. Матюшенко, Н. Мешко, М. Мікік, В. Перський, В. Сідоров, І. Тимошенко, А. Філіпенко, В. Харламова, С. Циганов, С. Якубовський та інші.

Дослідженню проблем та перспектив формування та розвитку ШОС присвятили свої наукові праці М. Алієв, С. Аріс, Д. Гордієнко, І. Журба, А. Єсембекова, С. Карганов, В. Кулешова, С. Лавров, С. Лузянін, В. Міхєєв, М. Москальов, І. Оніщенко, Ся Гуаньюань, М. Титаренко, С. Чжуанчжи, М. Шиліна та інші.

Однак, незважаючи на велику кількість досліджень щодо проблем та перспектив розвитку економічного співробітництва різних інтеграційних об'єднань країн світу, а також етапів формування та розвитку взаємозв'язків країн-членів ШОС, щодо розвитку економічного співробітництва у контексті світових інтеграційних процесів. Але, приділено недостатньо уваги визначенню векторів їх перспективної взаємодії у напрямку економічного зростання всіх учасників об'єднання та налагодженню співпраці з іншими країнами світу, зокрема України. Ці обставини обумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та науково-дослідної теми «Глобалізація та

регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин» (№ державної реєстрації 0116U001990), у межах якої здійснено дослідження особливостей економічного співробітництва країн ШОС на регіональному та глобальному рівнях (довідка № 131-05/19 від 02.05.2019 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних засад, дослідження розвитку економічного співробітництва країн ШОС у контексті світових інтеграційних процесів та визначити пріоритети економічного співробітництва України з даними країнами.

Відповідно до мети дослідження в дисертаційній роботі поставлені й вирішені наступні **завдання**:

- дослідити концептуальні засади формування та розвитку світових інтеграційних процесів;
- охарактеризувати сутність регіональної інтеграції, як форми економічного співробітництва в умовах глобалізованої економіки;
- узагальнити методичні підходи дослідження розвитку економічного співробітництва в умовах світових інтеграційних процесів;
- проаналізувати передумови та етапи розвитку економічної інтеграції в межах ШОС;
- охарактеризувати інститути та специфіку економічної взаємодії країн ШОС;
- дослідити тенденції розвитку економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах;
- визначити стратегічні напрями поглиблення економічної інтеграції в ШОС;
- оцінити інтеграційний потенціал та запропонувати вектори перспективної взаємодії країн ШОС у регіональному та глобальному розвитку;
- обґрунтувати пріоритети економічного співробітництва України з країнами ШОС.

Об'єктом дослідження є процеси економічного співробітництва країн в умовах світових інтеграційних процесів.

Предметом дослідження – передумови, особливості та стратегічні вектори перспективної взаємодії країн ШОС у регіональному та глобальному розвитку.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: історико-логічний метод (для дослідження концептуальних засад формування та розвитку світових інтеграційних процесів – п. 1.1, під час дослідження регіональної інтеграції як форми економічного співробітництва в умовах глобалізованої економіки – п. 1.2, при аналізі передумов та етапів розвитку економічної інтеграції в межах ШОС – п. 2.1, при визначенні специфіки економічної взаємодії країн ШОС – п. 2.2); контент-аналіз (при дослідженні сутності «інтеграції» в економічному та соціально-політичному контекстах – п. 1.1); порівняльний аналіз (при дослідженні методичних підходів оцінки ступеня розвитку економічного співробітництва в умовах світових інтеграційних процесів – п. 1.3); структурно-компаративний, структурно-факторний, індексний та графічний аналізи (для систематизації тенденцій розвитку економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах – п. 2.3, при

дослідженні інтеграційного потенціалу країн ШОС у регіональному та глобальному розвитку – 3.2, при аналізі динаміки торговельно-економічних операцій України та країн ШОС – п.3.3); SWOT-аналіз (при визначенні факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на розвиток ШОС – п.3.1); методи аналізу і синтезу, кількісного і якісного порівняння, логічного аналізу, кореляційно-регресійний аналіз, гравітаційне моделювання (під час обґрунтування векторів перспективної взаємодії країн ШОС у регіональному та глобальному розвитку – п. 3.2, при обґрунтуванні пріоритетів економічного співробітництва України з країнами ШОС – п.3.3).

Інформаційною та фактологічною базою дослідження роботи стали результати власних наукових досліджень, монографічні та інші публікації зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів, офіційні статистичні й аналітичні матеріали міжнародних організацій (групи Світового банку, СОТ, МВФ, ОЕСР, Європейської Комісії, UNCTAD тощо) та низки рейтингових агенцій, дослідних центрів, аналітичних установ, матеріали й аналітичні звіти статистичних відомств країн-членів ШОС, а також Державної служби статистики України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад дослідження розвитку економічного співробітництва країн ШОС у контексті світових інтеграційних процесів та обґрунтуванні пріоритетів економічного співробітництва України з країнами ШОС.

Нові наукові результати, отримані особисто автором, що характеризують новизну проведеного дослідження, полягають у такому:

удосконалено:

- науково-методичний інструментарій дослідження тенденцій розвитку економічного співробітництва країн ШОС через розробку алгоритму оцінювання їх економічного співробітництва у регіональному та глобальному вимірах, що дозволило проаналізувати тенденції розвитку даної групи країн та організації в цілому, оцінити глибину та динаміку інтеграційних процесів, а також визначити місце ШОС на регіональному та глобальному рівнях;

- методичний підхід до комплексного оцінювання зовнішньоторговельних потоків країн ШОС у межах інтеграційного об'єднання та ступеня впливу на них рівня економічного розвитку, масштабів економіки, інвестиційної активності та існуючих тарифних інструментів за рахунок побудови системи мультигравітаційних моделей зовнішньої торгівлі країн ШОС та їх регресійного аналізу, за результатами якого запропоновано вектори перспективної транспортно-логістичної та інноваційно-інвестиційної взаємодії, спрямовані на подальший розвиток інтеграційної активності країн ШОС;

- теоретичний підхід у дослідженні розвитку економічного співробітництва в умовах світових інтеграційних процесів на прикладі ШОС, який включає п'ять етапів, а саме: дослідження передумов та етапів розвитку економічної інтеграції у ШОС; визначення механізму економічної взаємодії країн ШОС; аналіз чинників розвитку економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах; обґрунтування стратегічних напрямів розвитку ШОС; визначення потенціалу зовнішньоторговельної діяльності країн ШОС, що надає можливість обґрунтування векторів перспективної взаємодії країн ШОС у регіональному та глобальному розвитку;

– характеристика інституційних засобів регіонального економічного співробітництва в межах ШОС, а саме обґрунтовано інституційно-функціональний формат економічної взаємодії країн даного інтеграційного об'єднання, в якому на основі задекларованої мети визначено суб'єкти, об'єкти, інститути економічної взаємодії на вищому рівні та на рівні певних сфер та напрямів діяльності, а також важелі впливу за двома групами (організаційні та економічні), що мають бути спрямовані на успішну реалізацію спільних проектів ШОС;

дістали подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат дослідження, авторським уточненням терміну «політична інтеграція», як процесу спрямованого на встановлення нових ефективних зв'язків та контактів між окремими країнами світу за рахунок делегування прийняття рішень новим центральним органам (наднаціональним об'єднанням) на основі очікувань на кращі зміни, що є частиною процесу глобалізації, та «економічна інтеграція» як процесу об'єднання ринків двох і більше економічних систем різних країн з метою вирішення проблем економічного розвитку на основі утворення міжнародних господарських комплексів;

– організаційно-економічні засади дослідження економічного співробітництва ШОС за рахунок розробки механізму формування стратегічних напрямів поглиблення економічної інтеграції в межах даного об'єднання з урахуванням її співпраці з Україною, що включає чотири основних блока: зіставлення факторів зовнішнього та внутрішнього середовища для визначення стратегічних пріоритетів розвитку ШОС, моделювання товаропотоків між країнами-учасницями, визначення інтеграційного потенціалу її розвитку; обґрунтування векторів перспективної взаємодії, спрямованих на поглиблення інтеграційної активності в ШОС, а також визначення можливостей і обґрунтування доцільності та пріоритетних напрямів її співпраці з Україною;

– обґрунтування пріоритетів економічного співробітництва України з країнами-членами ШОС на підставі комплексного оцінювання динаміки їх спільної зовнішньоторговельної діяльності за допомогою регресійного аналізу гравітаційної моделі експортних та імпорتنих операцій України з країнами ШОС.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що викладені автором у дисертаційній роботі теоретичні положення й практичні рекомендації забезпечують основу для подальших досліджень у напрямку аналізу передумов, особливостей та стратегічних перспектив економічного співробітництва країн ШОС на регіональному та глобальному рівнях і можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо напрямів розвитку економічного співробітництва України з країнами ШОС. Основні результати дисертаційної роботи доведені до рівня концептуальних положень, стратегічних напрямів, моделей, заходів і пропозицій регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Практичні рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, використані в роботі Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації при підготовці аналітичних матеріалів з питань розробки напрямків зовнішньоекономічної діяльності регіону (довідка № 05-30/1206 від 17.04.2019 р.), Управління інноваційного розвитку та іміджевих проектів Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради при

підготовці проекту «Стратегія розвитку міста до 2030 року», що дозволило визначити стратегічні напрями розвитку міста (довідка № 952/05-03-29 від 21.05.2019 р.), а також у практичній діяльності АТ Мегабанк (довідка № 112-10285 від 25.07.2019 р.).

Основні наукові положення та отримані результати дослідження використовуються на факультеті міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна при розробці методичного забезпечення і викладанні дисциплін «Міжнародні економічні відносини» та «Світова економіка», що дозволило збагатити лекційний матеріал та розширити знання студентів, що вивчають відповідні курси (довідка № 129-04/19 від 19.09.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові положення, висновки й рекомендації, які викладені в дисертації та публікаціях і виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Наукові положення та висновки, отримані в результаті дисертаційного дослідження, доповідалися автором і отримали схвалення на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема на: науково-практичній конференції «Добробут націй в умовах глобальної нестабільності» (25-26 жовтня 2013 р., м. Одеса); науково-практичній інтернет-конференції «Стратегії глобальної конкурентоспроможності: соціально-економічні виміри» (27 березня 2014 р., м. Черкаси); IX науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (4 квітня 2014 р., м. Харків); X науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (3 квітня 2015 р., м. Харків); четвертій міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (18 вересня 2015 р., м. Одеса); міжнародній науково-практичній конференції «Глобальні проблеми економіки та фінансів» (30 вересня 2015 р., м. Київ – Прага – Відень); міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку галузей економіки з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів», (21-22 квітня 2017 р., м. Дніпро); XIII науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (29 березня 2019 р., м. Харків); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні перетворення міжнародного бізнесу» (16 квітня 2019 р., м. Харків).

Публікації. Основні положення й результати дослідження викладені автором у 16 наукових працях, із яких 5 статей опубліковані в наукових фахових виданнях (у тому числі 4 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, 1 – у закордонному періодичному виданні), розділ у монографії, 9 тез доповідей – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 6,8 д.а., із яких здобувачеві належить 6,1 д. а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (358 найменувань на 37 сторінках) та 10 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 321 сторінку друкованого тексту, із яких основний зміст роботи – 197 сторінок друкованого тексту, зокрема 58 таблиць та 20 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, зазначено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У першому розділі **«Теоретичні основи дослідження економічного співробітництва країн в умовах світових інтеграційних процесів»** досліджено концептуальні засади формування та розвитку світових інтеграційних процесів; охарактеризовано сутність регіональної інтеграції як форми економічного співробітництва в умовах глобалізованої економіки; узагальнено методичні підходи дослідження розвитку економічного співробітництва в умовах світових інтеграційних процесів.

Теоретичне узагальнення вітчизняних та зарубіжних наукових джерел свідчить, що інтеграційний процес розглядається більшістю дослідників як поява нових інтеграційних якостей окремих елементів, які взаємодіють один з одним і утворюють загальне ціле, що характеризується новими властивостями, не існуючими в них до процесу співпраці. Проведений контент-аналіз визначень термінів «політична інтеграція» та «економічна інтеграція» дозволив визначити, що «політична інтеграція» є процесом, спрямованим на встановлення нових ефективних зв'язків і контактів між окремими країнами світу за рахунок делегування прийняття рішень новим центральним органам (наднаціональним об'єднанням) на основі очікувань на кращі зміни, що є частиною процесу глобалізації. Зазначимо, що «економічна інтеграція» є процесом об'єднання ринків двох і більше економічних систем різних країн з метою вирішення проблем економічного розвитку на основі утворення міжнародних господарських комплексів.

Системний підхід, застосований до дослідження інтеграційної взаємодії держав, дозволив виокремити три типи інтеграційних процесів, що відбуваються в сучасному світі паралельно та взаємопов'язано: реальні інтеграційні процеси втілюються за допомогою розширення політичних і суспільних контактів, а також формування і поглиблення економічних зв'язків між національними економічними системами на різних рівнях; функціональна інтеграція передбачає формування механізмів взаємодії в економічній, політичній, інституціонально-правовій, соціальній та інших сферах; інституціональна інтеграція – процес встановлення та розширення інституціонально-інструментальних та адміністративних зв'язків, правового оформлення поглиблення взаємодії держав, тобто створення інституціонального середовища як базису суспільно-економічних відносин.

Дослідження сутності інтеграції та основних теоретичних концепцій сучасних інтеграційних процесів демонструє їх тісний взаємозв'язок з процесами регіоналізації і глобалізації. Наразі регіональна інтеграція є однією з основних тенденцій утворення глобального економічного простору, що спрямована на сприяння формуванню економічних зв'язків між різними країнами та регіонами з переважанням наднаціональних інтересів, вирівнюванням базових характеристик міжнародних ринків, створенням умов для проведення реформ у межах самого угруповання, взаємовідкритості економік його країн-членів.

Проведений аналіз показав, що на сьогодні немає єдиної синтетичної теорії, що охоплює різні сторони процесу інтеграції через наявність великої кількості моделей та типів інтеграційних процесів, які розрізняються за функціями, цілями, напрямками та формами реалізації національних інтересів окремих держав або груп держав. Саме різноманітність інтеграційних моделей дозволяє більшості держав, незалежно від їх положення у світі, потенціалу та рівня розвитку, знаходити своє місце в цих загальних процесах. При цьому, участь в інтеграційних угрупованнях надає країнам-членам як економічні переваги, так і обмеження.

З урахуванням недоліків та переваг проаналізованих методів оцінки розвитку економічного співробітництва розроблено методичний підхід у дослідженні розвитку економічного співробітництва в умовах світових інтеграційних процесів на прикладі ШОС, який включає п'ять етапів: дослідження передумов та етапів розвитку економічної інтеграції в межах ШОС; визначення механізму економічної взаємодії країн ШОС; аналіз чинників розвитку економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах; обґрунтування стратегічних напрямів розвитку ШОС; визначення потенціалу та векторів перспективної взаємодії країн ШОС у регіональному та глобальному розвитку (рис. 1).

Рис. 1. Методичний підхід у дослідженні розвитку економічного співробітництва в умовах світових інтеграційних процесів на прикладі ШОС*

*Розроблено автором.

Таким чином, дослідження концептуальних засад економічного співробітництва країн в умовах світових інтеграційних процесів дозволило зробити висновок, що регіональна інтеграція за всіма моделями та типами сучасних інтеграційних процесів є однією з основних тенденцій утворення глобального економічного простору. Саме ця різноманітність дозволяє державам знаходити своє місце в цих інтеграційних процесах, отримуючи як економічні переваги, так і певні обмеження за результатами взаємодії.

У другому розділі роботи **«Особливості економічного співробітництва країн ШОС на регіональному та глобальному рівнях»** проаналізовано передумови та етапи розвитку економічної інтеграції в межах ШОС; охарактеризовано інститути та специфіку економічної взаємодії країн ШОС; досліджено тенденції розвитку економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах.

Дослідження передумов та етапів розвитку економічної інтеграції в межах ШОС довело, що Шанхайська організація співробітництва пройшла довгий шлях розвитку з поступовим перенесенням акцентів у своїй діяльності з проблем регіональної безпеки на проблеми регіонального співробітництва у широкому його розумінні. Наразі вона об'єднує вісім країн держав-членів, чотири країни, що мають статус держав-спостерігачів при ШОС, а також шість країн-партнерів по діалогу з ШОС і є однією з найбільш представницьких світових організацій міжнародного співробітництва.

Обґрунтовано, що економічні відносини між державами-членами ШОС є найважливішим аспектом їхньої співпраці. Ретроспективний аналіз діяльності об'єднання показав, що реалізація програм розвитку за різними напрямками економічного співробітництва стикається з труднощами, обумовленими суттєвими відмінностями в структурах і особливостях функціонування господарських систем різних країн-учасниць ШОС, які мають різний економічний потенціал, історичні традиції та орієнтири подальшого розвитку, а тому в різному ступені зацікавлені в економічному співробітництві.

Узагальнено специфічні риси економічної взаємодії країн ШОС, серед яких те, що необхідність економічної взаємодії виступає фактором економічної безпеки, вирішення завдання щодо формування на азійському просторі нової економічної інтеграційної структури як відповіді на виклики економічної глобалізації західного типу; через диференціацію країн за рівнем розвитку, масштабами економіки, геополітичним та економічним інтересам існують суттєві відмінності в розподілі економічних вигод і витрат, пов'язаних з економічною інтеграцією; практично всі країни, що є учасницями, спостерігачами або ж партнерами по діалогу, є членами інших регіональних інтеграційних об'єднань або ж мають обов'язки в межах СОТ, що впливає на швидкість та легкість прийняття та виконання програмних рішень щодо економічної взаємодії в межах ШОС тощо.

На підставі дослідження інструментів економічного співробітництва країн ШОС розроблено інституційно-функціональний формат економічної взаємодії країн ШОС, у якому на основі задекларованої ШОС мети визначено її суб'єкти (країни-члени, країни-спостерігачі, країни-партнери по діалогу, а також інші країни, міжнародні організації та інтеграційні об'єднання світу), об'єкти (торговельно-економічні

відносини, інвестиційна сфера, фінансова сфера, паливно-енергетичний комплекс, транспортно-комунікаційна інфраструктура, охорона здоров'я, освіта, наука, інформаційна безпека тощо), інститути (на вищому рівні та на рівні певних сфер та напрямів діяльності) та важелі впливу (організаційні та економічні), що мають бути спрямовані на успішну реалізацію спільних проектів ШОС (рис. 2).

Рис. 2. Інституційно-функціональний формат економічної взаємодії держав-членів ШОС*

*Розроблено автором

Запропоновано алгоритм оцінювання економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах за такими етапами: 1) Визначення тенденцій розвитку країн-членів ШОС та організації в цілому у порівнянні з іншими економіками світу. 2) Визначення глибини та динаміки інтеграційних процесів у

ШОС. 3) Оцінка економічної та секторальної конвергенції в межах ШОС. 4) Висновки щодо тенденцій розвитку економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах (рис. 3).

Рис. 3. Алгоритм оцінювання економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах*

*Розроблено автором

За розрахунками, здійсненими за допомогою запропонованого алгоритму економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах, доведено, що динаміка сукупного ВВП країн ШОС демонструє поступове зростання : за весь період існування ШОС сукупний ВВП зріс більше ніж у 11 разів, що призвело до суттєвого збільшення частки ВВП країн ШОС у світовому ВВП (табл. 1).

Таблиця 1

Частка країн ШОС, країн ЄС та США у світовому ВВП, %*

Показник	2000	2001	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Частка країн ШОС у світовому ВВП	4,48	5,04	6,59	11,83	16,88	16,63	20,91	21,61
Частка країн ЄС у світовому ВВП	26,53	27,00	30,43	25,76	21,93	21,75	21,44	21,85
Частка США у світовому ВВП	30,53	31,70	27,47	22,70	24,29	24,58	24,09	23,89

*Розраховано автором за матеріалами Світового банку

Динаміка інших показників також дозволяє зробити висновок про підвищення значущості країн ШОС у світових економічних процесах. При цьому, внутрішньорегіональна торгівля зростає більш високими темпами, ніж зовнішньоторговельний оборот країн ШОС з іншими країнами світу, що свідчить про поглиблення інтеграційних процесів всередині об'єднання, але ж ознаками економічного співробітництва країн ШОС є низький рівень конвергенції між ними та галузевої спеціалізації (табл.2)

Таблиця 2

Оцінка конвергенції країн ШОС на основі частки внутрішньої торгівлі*

Показник	2000	2001	2005	2010	2015	2016	2017
Середньоквадратичне відхилення	25,99	22,36	25,52	29,41	30,16	31,80	29,57
Квадратичний коефіцієнт варіації	0,87	0,84	0,93	0,88	0,84	0,82	0,80

*Розраховано автором

Таким чином, дослідження особливостей економічного співробітництва країн ШОС на регіональному та глобальному рівнях показало, що воно має позитивну динаміку, спрямовано на подальше поглиблення економічної інтеграції, незважаючи на існування внутрішніх протиріч, пов'язаних з нерівномірністю розвитку країн об'єднання, що обумовлює необхідність дослідження його пріоритетних напрямів подальшого розвитку.

У третьому розділі роботи «**Перспективи розвитку Шанхайської Організації Співробітництва у глобалізованому світі**» визначено стратегічні напрями поглиблення економічної інтеграції в ШОС; оцінено інтеграційний потенціал та вектори перспективної взаємодії країн ШОС у регіональному та глобальному розвитку; обґрунтовано пріоритети економічного співробітництва України з країнами ШОС.

Проведений у роботі аналіз реалізації діючої наразі «Стратегії розвитку ШОС до 2025 року» за основними сферами співробітництва (торгово-інвестиційною, міжбанківською, транспортно-логістичною та енергетичною) довів, що зростання ШОС, посилення її впливу на регіональному і глобальному рівнях не усуває існування диспропорцій у розвитку окремих країн-членів, пов'язаних з протиріччями цілей та мотивів економічного розвитку окремих країн, що й ускладнює реалізацію стратегічних напрямів поглиблення економічної інтеграції в ШОС.

З метою обґрунтування стратегічних напрямів розвитку ШОС з урахуванням чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, а також цілей та мотивів країн-членів ШОС розроблено механізм формування стратегічних напрямів поглиблення економічної інтеграції з урахуванням її співпраці з Україною, що включає чотири основних блока: зіставлення факторів зовнішнього та внутрішнього середовища для визначення стратегічних пріоритетів розвитку ШОС, моделювання товаропотоків між країнами-учасницями, визначення інтеграційного потенціалу її розвитку; обґрунтування векторів перспективної взаємодії, спрямованих на поглиблення інтеграційної активності в ШОС, а також визначення можливостей і обґрунтування доцільності та пріоритетних напрямів її співпраці з Україною (рис. 4).

Рис. 4. Механізм формування стратегічних напрямів поглиблення економічної інтеграції в ШОС з урахуванням її співпраці з Україною *

*Розроблено автором

Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища ШОС у коротко- та довгостроковій перспективах, проведений у відповідності з запропонованим механізмом, та зіставлення їх факторів за допомогою SWOT-матриці, зокрема, довів, що в довгостроковій перспективі доцільною буде реалізація стратегічних пріоритетів розвитку ШОС, що відповідає використанню можливостей зовнішнього середовища для розвитку сильних сторін внутрішнього середовища: розширення низки країн-учасниць ШОС, зростання впливу об'єднання за рахунок збільшення масштабів його діяльності, розвиток транспортно-логістичних систем, підвищення глобальної конкурентоспроможності, тобто реалізація заходів щодо формування статусу світового лідера.

За результатами дослідження динаміки географічної та товарної структури взаємної торгівлі країн ШОС та їх зовнішньоторговельного обороту з іншими країнами світу було визначено, що загальною тенденцією для всіх країн ШОС є зростання частки експорту та зменшення частки імпорту з країн-членів об'єднання, що свідчить про їх значний інтеграційний потенціал. Запропоновано матрицю взаємної зацікавленості країн ШОС за окремими видами продукції (табл.3).

З метою оцінювання впливу взаємної торгівлі країн ШОС на їх економічний розвиток розраховано коефіцієнт кореляції Пірсона, який продемонстрував високий та дуже високий ступінь прямого впливу експортно-імпортних операцій між країнами ШОС на їх ВВП, що дозволило зробити висновок про те, що стимулювання взаємної торгівлі між ними сприятиме їх економічному зростанню.

Таблиця 3

Матриця взаємної зацікавленості країн ШОС за окремих видами продукції*

Країни ШОС-експортери	Країни ШОС-імпортери							
	Китай	Індія	Росія	Казахстан	Киргизька Республіка	Таджикистан	Узбекистан	Пакистан
Китай	0	1,2,5, 6, 9, 10, 15	1,2,3,4, 5, 6,9, 10,12, 15	1,2,4,5, 6,9, 10, 12, 15	1,2,4, 5,6,9, 10, 12, 15	1,2,5, 6,9, 10, 12, 15	1,2,4,5, 6,9, 10, 12, 15	1,2,4, 6,9, 10, 12, 15
Індія	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14	0	1, 2, 3, 8, 9, 12, 13, 14	1, 2, 3, 6, 8, 9, 12, 13, 14	1, 2, 3, 6, 9, 8, 12, 13, 14	1, 2, 3, 6, 8, 9, 12, 13, 14	1, 2, 3, 6, 8, 9, 12, 13, 14	1, 2, 3, 6, 8, 9, 12, 13, 14
Росія	1,2,3,4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12	1,2,3,4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12	0	1,2,3,4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15	1,2,3,4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15	1,2,3,4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15	1,2,3,4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15	1,2,3,4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15
Казахстан	6, 8, 14, 15	6, 8, 14, 15	6, 8, 14, 15	0	6, 8, 14	6, 8, 14	6, 8, 14	6, 8, 14
Киргизька Республіка	4, 7, 8, 14	7, 8, 14	4, 7, 8, 14	2, 4, 7, 8, 14	0	1, 2, 4, 7, 8, 14	1, 2, 4, 7, 8, 14	7, 8, 14
Таджикистан	4, 6, 7, 8, 14, 15	4, 6, 7, 8, 14	4, 6, 7, 8, 14, 15	4, 6, 7, 8, 14, 15	4, 6, 7, 8, 14, 15	0	4, 6, 7, 8, 14, 15	4, 6, 7, 8
Узбекистан	6, 7, 8	6, 7, 8	6, 7, 8, 9, 10	6, 7, 8, 9, 10	6, 7, 8, 9, 10	6, 7, 8, 9, 10	0	6, 7, 8
Пакистан	4, 14	4, 14	4, 14	4, 14	4, 14	4, 14	4, 14	0

Умовні позначення: 1 – Машина та обладнання; 2 – Транспорт; 3 – Інструменти; 4 – Текстиль; 5 – Взуття; 6 – Метали; 7 – Дорогоцінні метали; 8 – Мінеральна продукція; 9 – Хімічна продукція; 10 – Пластмаси; 11 – Деревина та вироби з неї; 12 – Папір і целюлоза; 13 – Продукти харчування; 14 – Продукти рослинного походження; 15 – Продукти тваринного походження; 16 – Тварини і рослинні продукти переробки; 17 – Зброя.

*Розраховано автором

У роботі побудовано систему мультигравітаційних моделей зовнішньої торгівлі країн ШОС за формулою:

$$\left\{ \begin{array}{l} \ln(Exp_{ij}) = a_0 + a_1 \ln(BBП_i) + a_2 \ln(BBП_j) + a_3 \ln(P_i) + a_4 \ln(P_j) + \\ + a_5 \ln(In_i) + a_6 \ln(In_j) + a_7 \ln(D_{ji}) + a_8 \ln(Int_{ji}) + a_9 \ln(B_{ij}) \\ \ln(Im_{ij}) = a_0 + a_1 \ln(BBП_i) + a_2 \ln(BBП_j) + a_3 \ln(P_i) + a_4 \ln(P_j) + \\ + a_5 \ln(In_i) + a_6 \ln(In_j) + a_7 \ln(D_{ji}) + a_8 \ln(Int_{ji}) + a_9 \ln(B_{ij}) \end{array} \right.$$

де Exp_{ij} – товарний експорт і-ї країни в j-ту країну ШОС; Im_{ij} – товарний імпорт в i-ту країну з j-ї країни ШОС; $BBП_i$, $BBП_j$ – ВВП країн-партнерів зовнішньоторговельних відносин країн ШОС; P_i , P_j – кількість населення відповідних країн; In_i , In_j – прямі іноземні інвестиції відповідних країн; D_{ji} – відстань від столицями к відповідних країн; Int_{ji} – індекс характеру інтеграційних зв'язків відповідних країн (наявність пільг при здійсненні транспортно-логістичних операцій та інших тарифних преференцій), що коливається в діапазоні $[0; 1]$; B_{ij} – наявність між країнами-партнерами сухопутного кордону (0 – кордон відсутній, 1 – кордон існує).

На основі їх регресійного аналізу у роботі проведено комплексне оцінювання зовнішньоторговельних потоків країн ШОС у межах інтеграційного об'єднання та ступеня впливу на них рівня економічного розвитку, масштабів економіки, інвестиційної активності та існуючих тарифних інструментів, що дозволило зробити загальний висновок про високу залежність обсягів експорту та імпорту окремих країн від визначених показників країн-партнерів по ШОС, але з різним ступенем еластичності.

За результатами проведеного дослідження з метою покращення торговельно-економічних зв'язків країн-членів ШОС запропоновано вектори перспективної економічної взаємодії: транспортно-логістичну взаємодію, спрямовану на зменшення вартості й тривалості здійснення зовнішньоторговельних операцій (розвиток транспортно-логістичного забезпечення стиковок транспортних вузлів на кордонах країн-членів ШОС; гармонізація та уніфікація транспортно-логістичних операцій, введення єдиних норм їх проведення; здійснення митної оптимізації тощо), та інноваційно-інвестиційну взаємодію, спрямовану на забезпечення стимулювання інвестиційної активності країн ШОС (визначення пріоритетних напрямків фінансування актуальних проектів та сприяння науково-технічному розвитку та фінансуванню високотехнологічних проектів, що відповідають цілям більшості країн-учасників ШОС; забезпечення контролю за реалізацією виконання всіх етапів реалізації проектів тощо).

Доведено, що в цілому розвиток співпраці України з ШОС необхідно розглядати не як альтернативу європейському вектору, а як розширення можливостей зовнішньополітичної стратегії України, перспективний напрямок співпраці з потужним об'єднанням, що відкриває доступ до динамічних ринків євразійського континенту і створює сприятливі умови для забезпечення її сталого економічного розвитку і диверсифікації джерел енергопостачання. Результати комплексного аналізу динаміки їх спільної зовнішньоторговельної діяльності за допомогою регресійного аналізу гравітаційної моделі експортних та імпорتنих операцій України з країнами ШОС (табл. 4) свідчать, що в структурі експорту та імпорту України країни ШОС займають не таке важливе місце від загального товарообігу та є менш значущими, ніж торговельні відносини з іншими країнами та регіонами, наприклад, з країнами ЄС.

Таблиця 4

Результати регресійного оцінювання гравітаційних моделей експортних та імпорتنих операцій України з країнами ШОС *

	2010		2015		2017	
	Модель експорту	Модель імпорту	Модель експорту	Модель імпорту	Модель експорту	Модель імпорту
Оцінка коефіцієнта за ВВП відповідної країни	0,58973	0,429878	0,411197	2,040493	0,621374	0,995066
Оцінка коефіцієнта за кількістю населення відповідної країни	0,590162	0,62414	-0,14619	-1,52286	-0,04129	-0,07335
Оцінка коефіцієнта за обсягом іноземних інвестицій відповідної країни	0,296921	0,543344	-0,07655	0,699178	-0,05032	0,793793
Оцінка коефіцієнта за відстанню	-2,926195	-7,66554	-0,498518	-12,3081	-0,43486	-11,712
Оцінка коефіцієнта за індексом характеру інтеграційних зв'язків	2,012143	3,609131	2,302193	-3,74923	0,14256	0,11247
Оцінка коефіцієнта за наявністю спільного кордону	1,019361	-0,13934	-1,46435	1,453823	0,967562	1,263078

*Розраховано автором

За результатами дослідження обґрунтовано пріоритети економічного співробітництва України з країнами-членами ШОС з метою створення умов для успішного розвитку та підвищення міжнародного статусу України.

Таким чином, у перспективі економічна взаємодія країн-членів ШОС має зайняти головне місце в діяльності цього об'єднання, що сприятиме економічному зростанню в кожній країні і об'єднання у цілому, створенню економічної основи для реалізації його інтеграційного потенціалу, згладжуванню розбіжностей серед країн-учасниць і перетворенню його на потужний світовий політичний і економічний центр.

ВИСНОВКИ

Згідно з метою у роботі поглиблено теоретико-методичні засади дослідження розвитку економічного співробітництва країн ШОС у контексті світових інтеграційних процесів та обґрунтовано пріоритети економічного співробітництва України з країнами ШОС.

Відповідно до мети дослідження у дисертаційній роботі вирішені завдання та зроблено такі висновки:

1. Дослідження теоретичних засад формування та розвитку світових інтеграційних процесів свідчить, що інтеграційний процес розглядається більшістю дослідників як поява нових інтеграційних якостей окремих елементів, які взаємодіють один з одним і утворюють загальне ціле, що характеризується новими властивостями, не існуючими в них до процесу взаємодії чи співпраці. Уточнено терміни «політична інтеграція» – процес, спрямований на встановлення нових ефективних зв'язків і контактів між окремими країнами світу за рахунок делегування прийняття рішень новим центральним органам (наднаціональним об'єднанням) на основі очікувань на кращі зміни, що є частиною процесу глобалізації. Дістала подальшого розвитку категорія «економічна інтеграція» – процес об'єднання ринків двох і більше економічних систем різних країн з метою вирішення проблем економічного розвитку на основі утворення міжнародних господарських комплексів.

2. Аналіз сутності регіональної інтеграції як форми економічного співробітництва в умовах глобалізованої економіки дозволив зробити висновок, що наразі регіональна інтеграція є однією з основних тенденцій утворення глобального економічного простору, що спрямована на сприяння формуванню економічних зв'язків між різними країнами та регіонами з переважанням наднаціональних інтересів, вирівнюванням базових характеристик міжнародних ринків, створенням умов для проведення реформ у межах самого угруповання, взаємовідкритості економік його країн-членів.

3. На основі аналізу існуючих методів оцінки розвитку економічного співробітництва запропоновано методичний підхід до дослідження розвитку економічного співробітництва в умовах світових інтеграційних процесів на прикладі ШОС, що передбачає п'ять етапів: дослідження передумов та етапів розвитку економічної інтеграції в ШОС; визначення механізму економічної взаємодії країн ШОС; аналіз чинників розвитку економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах; обґрунтування стратегічних напрямів

розвитку ШОС; визначення потенціалу та векторів перспективної взаємодії країн ШОС у регіональному та глобальному розвитку.

4. На основі дослідження передумов та етапів розвитку економічної інтеграції в ШОС доведено, що Шанхайська організація співробітництва пройшла довгий шлях розвитку з поступовим перенесенням акцентів у своїй діяльності з проблем регіональної безпеки на проблеми регіонального співробітництва у широкому його розумінні. Обґрунтовано, що економічні відносини між державами-членами ШОС є найважливішим аспектом їхньої співпраці, але реалізація програм за різними напрямками економічного співробітництва стикається з труднощами, обумовленими суттєвими відмінностями в структурах і особливостях функціонування господарських систем різних країн-учасниць ШОС, які мають різний економічний потенціал, історичні традиції та орієнтири подальшого розвитку, а тому в різному ступені зацікавлені в економічному співробітництві.

5. На підставі дослідження економічної взаємодії країн ШОС розроблено її інституційно-функціональний формат, в якому на основі задекларованої мети визначено її суб'єкти (країни-члени, країни-спостерігачі, країни-партнери по діалогу, а також інші країни, міжнародні організації та інтеграційні об'єднання світу) і об'єкти (торговельно-економічні відносини, інвестиційна сфера, фінансова сфера, паливно-енергетичний комплекс, транспортно-комунікаційна інфраструктура, охорона здоров'я, освіта, наука, інформаційна безпека тощо), інститути (на вищому рівні та на рівні певних сфер та напрямів діяльності) та важелі впливу (організаційні та економічні), що мають бути спрямовані на успішну реалізацію спільних проектів ШОС. Охарактеризовано специфічні риси економічної взаємодії країн ШОС, серед яких те, що необхідність економічної взаємодії виступає фактором економічної безпеки, вирішення завдання щодо формування на азійському просторі нової економічної інтеграційної структури як відповіді на виклики економічної глобалізації західного типу; через диференціацію країн за рівнем розвитку, масштабами економіки, геополітичним та економічним інтересам існують суттєві відмінності в розподілі економічних вигод і витрат, пов'язаних з економічною інтеграцією та інші.

6. За результатами розрахунків, виконаних за допомогою запропонованого алгоритму оцінювання економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах за чотирма етапами, зроблено висновок про підвищення значущості країн ШОС у світових економічних процесах. При цьому, внутрішньорегіональна торгівля зростає більш високими темпами, ніж зовнішньоторговельний оборот країн ШОС з іншими країнами світу, що свідчить про поглиблення інтеграційних процесів всередині об'єднання, але ж ознаками економічного співробітництва країн ШОС є низький рівень конвергенції між ними та галузевої спеціалізації.

7. З метою обґрунтування стратегічних напрямків розвитку ШОС з урахуванням чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, а також цілей та мотивів країн-членів ШОС розроблено механізм формування стратегічних напрямків поглиблення економічної інтеграції в ШОС з урахуванням її співпраці з Україною. Проведений у відповідності з ним аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища ШОС у коротко- та довгостроковій перспективах та зіставлення їх факторів за

допомогою SWOT-матриці довів, що в довгостроковій перспективі доцільною буде реалізація стратегічних пріоритетів розвитку ШОС, що відповідає використанню можливостей зовнішнього середовища для розвитку сильних боків внутрішнього середовища. Розширення низки країн-учасниць ШОС та реалізація заходів щодо формування статусу світового лідера призвело до збільшення впливу об'єднання за рахунок зростання масштабів його діяльності, розвиток транспортно-логістичних систем, підвищення глобальної конкурентоспроможності.

8. Результати дослідження динаміки географічної та товарної структури взаємної торгівлі країн ШОС та їх зовнішньоторговельного обороту з іншими країнами світу дозволили зробити висновок, що загальною тенденцією для всіх країн ШОС є зростання частки експорту та зменшення частки імпорту з країн-членів об'єднання, що свідчить про їх значний інтеграційний потенціал. З метою оцінювання впливу взаємної торгівлі країн ШОС на їх економічний розвиток розраховано коефіцієнт кореляції Пірсона, який продемонстрував високий та дуже високий ступінь прямого впливу експортно-імпортних операцій між країнами ШОС на їх ВВП. З метою комплексного оцінювання зовнішньоторговельних потоків країн ШОС у межах інтеграційного об'єднання та ступеня впливу на них рівня економічного розвитку та інших показників побудовано систему мультигравітаційних моделей зовнішньої торгівлі країн ШОС та проведено їх регресійний аналіз, що дало змогу обґрунтувати вектори перспективної економічної взаємодії: транспортно-логістичний та інноваційно-інвестиційний.

9. З метою створення умов для успішного розвитку і підвищення міжнародного статусу України на підставі комплексного дослідження чинників розвитку зовнішньоторговельної діяльності і побудови гравітаційної моделі експортно-імпортних потоків України з країнами ШОС обґрунтовано пріоритети економічного співробітництва України з країнами ШОС, зокрема: з Китаєм та Індією – збільшення обсягів товарообігу між державами, сприяння створенню спільних підприємств з виробництва високотехнологічної продукції; з Російською Федерацією – зменшення імпорту товарів, що можуть вироблятися вітчизняними товаровиробниками; з Казахстаном: сприяння укладанню договорів на імпортні поставки мінерального палива за пільговими тарифами; з Узбекистаном, Киргизстаном, Таджикистаном та Пакистаном – збільшення експорту з України високотехнологічних товарів та імпорту енергоносіїв, продуктів харчування та бавовни тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Miroshnychenko T. M., Dovgal O. A. Specific features, results and prospects of integration activities of the SCO as a regional organization // Development of modern science: the experience of European countries and prospects for Ukraine: monograph / edited by authors. 1st ed. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2019. P. 97-115. URL: http://www.baltijapublishing.lv/download/all-science-2/all-science_part_1.pdf (дата звернення 29.05.2019).

Особистий внесок здобувача: визначено перспективи інтеграційної діяльності ШОС як регіональної організації.

2. Мірошниченко Т. М. Імперативи сучасного розвитку співробітництва в рамках ШОС // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2013. №5-6 (70-71). С. 47-53. URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2013/5-6\(70-71\)/uazt_2013_5-6_10.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2013/5-6(70-71)/uazt_2013_5-6_10.pdf) (дата звернення 29.05.2019) (Index Copernicus).

3. Мірошниченко Т.М. Шанхайська організація співробітництва (ШОС) в системі зовнішньоекономічних відносин України: теоретичний аспект // Економічний форум. 2013. №2. С. 188-195.

4. Мірошниченко Т. М. Напрями інтеграційної діяльності країн ШОС // Бізнес Інформ. 2019. № 3. С. 332-36 (Index Copernicus).

5. Мірошниченко Т. М. Співпраця країн ШОС в межах проекту «Економічний пояс на Великому шовковому шляху» // Ефективна економіка 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7014>. (дата звернення 29.05.2019). (Index Copernicus).

6. Мірошниченко Т. М. Економічні напрями і пріоритети китайської ініціативи Економічного поясу Шовкового шляху і Морського шовкового шляху XXI століття // «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2019. № 4. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-4-4887> (дата звернення 29.05.2019).

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

7. Miroshnychenko T. Conceptual bases for the development of world integration processes // The scientific heritage. 2019. № 33. Vol. 2. P. 23-27. (Index International Scientific Indexing, General Impact Factor, Scientific Indexing Services).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Мірошниченко Т. М. Проблеми зростання добробуту в країнах групи ШОС // Добробут націй в умовах глобальної нестабільності: мат-ли міжнар. наук.-практ. конференції, 25-26 жовтня 2013 р. Ч. I. Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2013. С. 23-25.

9. Мірошниченко Т. М. Інвестування в країнах ШОС // Стратегії глобальної конкурентоспроможності: соціально-економічні виміри: мат-ли наук.-практ. інтернет-конференції, 27 березня 2014 р. Черкаси : Черкаський державний технологічний університет, 2014. С. 105-106.

10. Мірошниченко Т. М. Особливості та проблеми ШОС як регіонального інтеграційного об'єднання // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин: мат-ли IX наук.-практ. конференції молодих вчених, 4 квітня 2014 р. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. С. 284-286.

11. Мірошниченко Т. М. Особливості зовнішньої торгівлі Китаю в рамках інтеграційного об'єднання ШОС // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин: мат-ли X наук.-практ. конференції молодих вчених, 3 квітня 2015 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 220-222.

12. Мірошниченко Т. М. Інтеграційні об'єднання та їх конкурентоспроможні підприємства // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: мат-

ли четвертої міжнар. наук.-практ. конференції, 18 вересня 2015 р. Одеса : Одеський національний економічний університет, 2015. С. 61-62.

13. Мірошніченко Т. М. Перспективні проекти в енергетиці на просторі ШОС в умовах економічної інтеграції // Глобальні проблеми економіки та фінансів: збірник тез наукових робіт III Міжнар. наук.-практ. конференції, 30 вересня 2015 р. Київ–Прага–Відень: Фінансово-економічна наукова рада, 2015. С. 120-122.

14. Мірошніченко Т. М. Варващенко В. А. Інституційна матриця в інтеграційному об'єднанні // Перспективи розвитку галузей економіки з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів: мат-ли міжнар. наук.-практ. конференції, 21-22 квітня 2017 р. Дніпро : НО «Перспектива», 2017. С. 22-24.

Особистий внесок здобувача: розроблено інституційну матрицю в інтеграційному об'єднанні ШОС.

15. Мірошніченко Т. М. Новий економічний порядок та перспективи інтеграційного об'єднання ШОС // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин: мат-ли XIII міжнар. наук.-практ. конференції молодих вчених, 29 березня 2019 р. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 80-83. URL: <http://international-relations-tourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/bb37decbb0268b11578c773bfffbe4f8b6.pdf> (дата звернення 29.05.2019).

16. Мірошніченко Т. М. Проблеми та перспективи економічної ролі ШОС у системі світового господарства // Сучасні перетворення міжнародного бізнесу: мат-ли II Всеукраїнської наук.-практ. конференції, 16 квітня 2019 р. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 155-157. URL: <http://international-relations-tourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/daf7cc9f944109b6a284e7e74e0319a0.pdf> (дата звернення 29.05.2019).

АНОТАЦІЯ

Мірошніченко Т. М. Розвиток економічного співробітництва країн ШОС у контексті світових інтеграційних процесів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини (Економічні науки). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертація присвячена поглибленню теоретико-методичних засад дослідження розвитку економічного співробітництва країн ШОС у контексті світових інтеграційних процесів та обґрунтуванню пріоритетів економічного співробітництва України з країнами ШОС.

На основі дослідження теоретичних засад формування та розвитку світових інтеграційних процесів уточнено терміни «політична інтеграція» – процесом, спрямований на встановлення нових ефективних зв'язків та контактів між окремими країнами світу за рахунок делегування прийняття рішень новим центральним органам (наднаціональним об'єднанням) на основі очікувань на кращі зміни, що є частиною процесу глобалізації, та «економічна інтеграція» – процес об'єднання ринків двох і більше економічних систем різних країн з метою вирішення проблем економічного розвитку на основі утворення міжнародних господарських комплексів.

У роботі запропоновано методичний підхід до дослідження розвитку економічного співробітництва в умовах світових інтеграційних процесів на прикладі ШОС, що передбачає п'ять етапів: дослідження передумов та етапів розвитку економічної інтеграції в межах ШОС; визначення механізму економічної взаємодії країн ШОС; аналіз чинників розвитку економічного співробітництва країн ШОС у регіональному та глобальному вимірах; обґрунтування стратегічних напрямів розвитку ШОС; визначення потенціалу та векторів перспективної взаємодії країн ШОС у регіональному та глобальному розвитку.

Обґрунтовано, що економічні відносини між державами-членами ШОС є найважливішим аспектом їхньої співпраці, але реалізація програм за різними напрямками економічного співробітництва стикається з труднощами, обумовленими суттєвими відмінностями в структурах і особливостях функціонування господарських систем різних країн-учасниць ШОС, які мають різний економічний потенціал, історичні традиції та орієнтири подальшого розвитку, а тому в різному ступені зацікавлені в економічному співробітництві.

На підставі дослідження економічної взаємодії країн ШОС розроблено її інституційно-функціональний формат, в якому на основі задекларованої у Декларації ШОС мети визначено її суб'єкти, об'єкти, інститути та важелі впливу, що мають бути спрямовані на успішну реалізацію спільних проектів в межах ШОС. Охарактеризовано специфічні риси економічної взаємодії країн ШОС.

З метою обґрунтування стратегічних напрямків розвитку ШОС з урахуванням чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, а також цілей та мотивів країн-членів ШОС і ШОС в цілому розроблено механізм формування стратегічних пріоритетів поглиблення економічної інтеграції в межах ШОС з урахуванням напрямів її співпраці з Україною. Проведений у відповідності з ним аналіз довів, що в довгостроковій перспективі доцільною буде реалізація наступних стратегічних пріоритетів розвитку ШОС: розширення низки країн-учасниць ШОС, збільшення впливу об'єднання за рахунок збільшення масштабів його діяльності, розвиток транспортно-логістичних систем, підвищення глобальної конкурентоспроможності, тобто реалізація заходів щодо формування статусу світового лідера.

З метою комплексного оцінювання зовнішньоторговельних потоків країн ШОС в межах інтеграційного об'єднання та ступеня впливу на них рівня економічного розвитку та інших показників побудовано систему мультигравітаційних моделей зовнішньої торгівлі країн ШОС та проведено їх регресійний аналіз, що дало змогу обґрунтувати вектори перспективної економічної взаємодії: транспортно-логістичний та інноваційно-інвестиційний. На підставі комплексного дослідження чинників розвитку зовнішньоторговельної діяльності та побудови гравітаційної моделі експортних та імпорتنних потоків України та країн ШОС обґрунтовано пріоритети економічного співробітництва України з країнами ШОС.

Ключові слова: регіональна інтеграція, світовий інтеграційний процес, економічне співробітництво, Шанхайська організація співробітництва, глобалізований світ, пріоритети економічного співробітництва.

ABSTRACT

Miroshnychenko T.M. Development of Economic Cooperation of SCO Countries in the Context of World Integration Processes. – Qualification scientific paper as a manuscript.

The dissertation for a Candidate Degree in Economics. Speciality 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to deepening of theoretical and methodological foundations of research of development of economic cooperation of SCO countries in the context of world integration processes and substantiation of priorities of economic cooperation of Ukraine with SCO countries.

Based on the study of the theoretical foundations of the formation and development of world integration processes, the terms "political integration" have been clarified - a process aimed at establishing new effective relations and contacts between individual countries of the world by delegating decision-making to new central bodies (supranational associations) on the basis of expectations for better changes, which are part of the globalization process, and "economic integration" - the process of integrating the markets of two or more economic systems of different countries in order to solve the problem economic development through the establishment of international economic systems.

It is substantiated that economic relations between SCO member states are the most important aspect of their cooperation, but the implementation of programs in different areas of economic cooperation faces difficulties due to significant differences in the structures and features of the functioning of the economic systems of different SCO participating countries, which have SCO economies. historical traditions and landmarks of further development, and are therefore interested in economic cooperation to varying degrees.

Based on the study of the economic interaction of the SCO countries, its institutional and functional format was developed, in which, on the basis of the goal stated in the SCO Declaration, its subjects, objects, institutes and levers of influence should be determined, which should be aimed at the successful implementation of joint projects within the SCO. The specific features of the economic interaction of the SCO countries are characterized.

Based on the calculations made using the proposed algorithm of estimating the economic cooperation of the SCO countries in the regional and global dimensions in four stages, it is concluded that the importance of the SCO countries in the global economic processes is increased. In order to comprehensively evaluate the foreign trade flows of the SCO countries within the framework of the integration association and the degree of influence on them of the level of economic development and other indicators, a system of multivariate models of foreign trade of the SCO countries was constructed and their regression analysis was carried out, which made it possible to substantiate the vectors of prospective economic interaction: logistic and innovation-investment.

On the basis of a comprehensive study of factors of development of foreign trade activity and construction of the gravitational model of export and import flows of Ukraine and SCO countries, the priorities of economic cooperation of Ukraine with SCO countries have been substantiated.

Keywords: regional integration, world integration process, economic cooperation, Shanghai Cooperation Organization, globalized world, economic cooperation priorities.

МІРОШНИЧЕНКО ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

**РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН ШОС
У КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук

Підписано до друку 21.11.2019.
Формат 60х90/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.
Замовлення № ____.